

Mých tisíc životů

V hledáčku letošního Skřípce uvízl také životopis legendy francouzského filmu Jeana-Paula Belmonda, který právě minulý měsíc oslavil 85. narozeniny. Sympatický rošťák ze stříbrného plátna má ve světě i u nás miliony fanynek a fanoušků. Lze tedy předpokládat, že překlad knihy, jenž vyšel česky v loňském roce, jde - obzvlášť v době jeho jubilea - na odbyt stejně jako hercovo výpravné fotoalbum *Belmondo o Belmondovi* a že se dobře prodává i audiokniha, kterou namluvil Belmondův dlouholetý dabér Jiří Krampol.

S obrovským potenciálem generovat zisk se při vydání paměti slavného herce počítalo. Samozřejmě nic proti tomu. Háček je ale v tom, že na obrovských reklamách v metru, v médiích a v obchodech je čtenáři nabízen produkt, jehož kvalita je - co se překladu týče - více než podřadná. Původní text sice nepatří do kategorie náročné umělecké literatury, nicméně Belmondovy vzpomínky jsou ve francouzštině velmi čtivé, napsané svižně, uvolněně, nestrojeně, odvíjejí se plynule, přirozeně a jejich jazyku a stylu každý rozumí.

Nikoli ovšem v českém převodu. Ten skřípe na každé stránce již od 1. kapitoly. Text se zadržává, jazykové neobratnosti, významové posuny, nevhodná překladatelská řešení, chybné reálie se kumulují a těžko nalézt v knize souvislejší pasáž, kde bychom se při čtení nezarazili.

Srovnání s originálem

Není ve formátu tohoto pořadu možné, abychom porovnali zevrubně celý text a upozornili na všechny chyby. Podívejme se tedy alespoň na úvodní strany překladu a nahlížejme při tom do francouzského textu. Začátek vzpomínání je věnován každodennímu životu Belmondovy rodiny za druhé světové války: matka Madeleine musí pro potraviny na kole, ale na bicyklu neumí jezdit. Zarazí nás hned první odstavec první kapitoly, str. 9, cituji: „Maminka naskakuje znovu na kolo. Právě z něj spadla, popáté nebo pošesté, ale bez zaváhání se pouští znovu do boje se strojem. Rudá kolena připomínají šarlatová rajčata, uložená v košíku na nosiči.“ Kdo kdy řekne jízdnímu kolu stroj (ve francouzštině je *engin*)? V této souvislosti to může být leda ďábelský stroj. Zkusme tedy po nahlédnutí do originálu jiný překlad, respektující i původní řazení vět. „I když má maminka kolena červená jako rajčata, která veze na nosiči, už zase nasedá. Před chvílí upadla, popáté nebo pošesté, ale do boje s ďábelským strojem se pouští bez reptání dál a dál.“ [*Du rouge sur les genoux, écarlate comme les tomates du cageot sur le porte-bagages, Maman remonte sur le vélo. Elle vient tout juste d'en tomber, pour la cinquième ou sixième fois, mais elle reprend sans broncher le corps à corps avec l'engin.*]

O své matce Madeleine Belmondo na téže straně píše, že byla malířkou a že byla „krásná tak, že hrála ve filmu, a svěží, tak svěží!“ Čtenář čeká, že se později o její filmové kariéře něco více dozví, leč čeká marně. Nahlédnutím do originálu zjistíme, že nebylo na co čekat, jde totiž o naprosto okrajovou a dost jinou informaci: „*Elle était belle au point d'avoir fait de la figuration dans un film, et vive, très vive*“. Čili že matka Madeleine byla neobyčejně vitální a „tak krásná, že si ji do jednoho filmu vybrali jako statistku.“

Dostáváme se na str. 10. Cituji: „Dědeček a jeho tělo zmizeli na polích první světové války. Později budu vyprávět o tom, že je tím pověstným neznámým vojákem, který odpočívá pod

Vítězným obloukem.“ Co nám tady drhne? Nejprve první věta, zde bychom spíše řekli: „Dědeček zahynul za první světové války, ale jeho tělo se nikdy nenašlo.“ Vádí i neznámý voják: pod Vítězným obloukem se přece nachází hrob neznámého vojína, nikoli vojáka, nakonec jednoho takového neznámého vojína máme i v Praze na Vítkově. Belmondo také nebude kdekomu vykládat, že pod Vítězným obloukem odpočívá jeho dědeček, ale bude si to jen představovat, eventuálně namlouvat (francouzsky „*je vais me raconter*“).

Další odstavec na téže stránce. „Jeli jsme po ucpaných silnicích válečné Francie ve skvělém hotchkissu, v autě z období ‚belle époque‘, které – jak příhodné - zkonstruoval výrobce zbraní.“ Věta zas kulhá na obě nohy a čtenář se těžko orientuje. Ve francouzském textu však jde jednoduše o to, že Belmondova rodina se po silnicích válečné Francie přepravovala – zde návrh adekvátnějšího překladu – „v superelegantním voze značky Hotchkiss, který na počátku 20. století vyráběl jeden známý výrobce zbraní“. [*... sur les routes encombrées d'une France en guerre, à bord d'une classieuse Hotchkiss, voiture Belle Époque construite opportunément par un marchand d'armes.*]

Na téže stránce další kiks. Na ochranu před ostřelováním ze vzduchu si rodina na střechu svého noblesního automobilu [francouzsky *au sommet de notre noble cylindrée*] přivázala matraci. V překladu však čteme, že tu matraci vezli „na vrcholku ušlechtilých válců“....

O pár řádků dál zase žasneme nad tím, že „matčino kolo se stalo naším prozatímním bourákem“. Nahlédneme do originálu a zjistíme, že matčin velocipéd fungoval jako provizorní dodávka proviantu. *Tank de fortune* opravdu není prozatímní bourák.

Prokousáváme se na další stránku, č. 11. Tady se dozvídáme se, že maso, zelenina, mléko a ovoce jsou „vzácné požitiny“ (...) a že „i pro ty nejnepatrnější mezi nimi to bylo nejbliž deset kilometrů“. *Denrées rares* byly za války nedostatkové potraviny a v okruhu deseti kilometrů se žádná – nikoli nejnepatrnější z nich – nedala sehnat. [*Ces denrées rares, il faut aller les chercher, et la moindre d'entre elles ne se trouve pas à moins de dix kilomètres.*]

Další odstavec – stále na str. 11 - se vrací k matčiným pokusům o zvládnutí jízdy na kole. Cituji z knihy: „Sedlo s ní často mrskne o zem, kde jí kamínky rozdírají nohy. Pádů přibývá, ale ani rozbitá kolena jí nesmažou úsměv z tváře. Nevzdychá, nestěžuje si, neskládá ruce, ale statečně čelí vratkému a nevyváženému kolu.“ Uf. Že by sedlo dokázalo s někým mrsknout o zem? A že by se kolena daly mazat úsměvy z tváře? A co ty ruce, které matka neskládá? Zkusme raději jiný překlad, který by lépe odpovídal originálu: „Často ji to vyhodí ze sedla, Madeleine spadne na kamení a sedře si kůži na nohou. S vratkostí kola se potýká neustále, ať už ho má naložené, nebo ne.“ (Ten náklad se mimochodem z překladu úplně vytratil...) „Pádů přibývá, z tváře jí však nemizí úsměv, třebaže má kolena odřená a poškrábaná. Nevzdává to, nevzdychá, nestěžuje si, neumdlévá.“ [*Elle est souvent éjectée de la selle et attirée au sol, où les cailloux lui déchirent la peau des jambes. Elle subit l'instabilité de la bicyclette à vide et son déséquilibre à plein. Elle collectionne les chutes mais les sourires continuent d'égayer son visage, malgré les genoux constellés de griffures et d'écorchures. Elle fait face, sans souffler, sans se plaindre, sans baisser les bras.*]

Na téže straně se také dočítáme, že „německá armáda zachvátila zemi a usadila se v Rambouillet“. Armáda může zemi okupovat, vtrhnout do ní anebo ji přepadnout, ale zachvátit zemi může leda mor, epidemie, chaos. Těžko si též představit, jak je celá velká německá armáda usazena v malém městečku jihozápadně od Paříže. Ve skutečnosti „německá armáda

dokončila okupaci země a posádkou ležela i v Rambouillet“ [*l'armée allemande a fini d'envahir le pays et se trouve postée à Rambouillet*].

Jsme konečně na str. 12. Teď už se namísto matky vydávají na nákup její malí synkové Jean-Paul a Alain. Cituji z překladu: „Vydávali jsme se hvízdáním na cestu.“ (Jak si asi takové vydávání na cestu se hvízdáním představit, že....) Citát pokračuje: „K sedlákům jsme šlapali z plných sil, šlo o to, kdo bude první. Přijeli jsme udýchaní a zpocení.“ Opět hodně hrbolaté věty. Kdo kdy šlape z plných sil? Co říká originál? Nic nesrozumitelného ani kostrbatého, jen toto, a také jednou větou jako v originále: „Na statky teď jezdíme my, cestou si pískáme a celí udýchaní a zpocení se předháníme, kdo bude rychlejší.“ [*Nous prenons alors la route des fermes en sifflotant et en nous tirant la bourre, suant et soufflant.*]

O dva odstavce dále čteme: „Během první světové války můj otec dobrovolně narukoval v sedmnácti letech. Válka v něm vyhloubila hlubokou brázdou, příkop, ve kterém se zrodilo přání být trochu šťastný. Ztratil tři roky s puškou přes prsa“... Tady český text zase děsivě skřípe. V příkopu se zrodilo přání? A nosí se puška přes prsa? Leda šerpa, šála apod. Opravme tedy překlad podle originálu - kupříkladu takto: „První světová válka, do níž tatínek vstoupil jako sedmnáctiletý dobrovolník, zanechala v životech lidí hlubokou jizvu a probudila v nich touhu alespoň po troše štěstí. S puškou přes rameno přišel otec o tři dlouhá léta mládí...“ [*La Grande Guerre, dans laquelle mon père s'est engagé volontairement à dix-sept ans, a creusé un lit large, comme une tranchée, pour y accueillir le désir d'être heureux de peu. Il a laissé trois ans de sa jeunesse à son fusil en bandoulière.*]

Porovnali jsme doposud pouze první čtyři strany první kapitoly Belmondových vzpomínek jako ukázka četnosti překladatelských prohrěšků to musí vzhledem k časovému vymezení Skřípce stačit. Avšak chyby, nesrovnalosti, kostrbatosti, nepřesnosti, neobratnosti, posuny významu a zkomoleniny totiž pokračují ve víceméně stejném rozsahu dál.

Obecně k vadám překladu

Kromě stylistických a lexikálních pochybení bychom rádi upozornili na některé další závažné vady českého textu.

Již názvech kapitol leccos nesedí: Název té první „Madeleine neboli Vůle“ (pro velké písmeno u vůle není důvod, není ani v originále) by se s ohledem na obsah dal spíš přeložit jako „Pevná vůle naší Madeleine“. Název 2. kapitoly, ve francouzštině *Les forces libres*, zní v posuzovaném překladu „Vojenská síla Svobodné Francie“. O tu ale v textu kapitoly ani nejde, hovoří se převážně a spojeneckém letectvu a odboji čili obecně o osvobozeneckých silách. Název 10. kapitoly „A pak, Godard“ – čárka za „pak“ nemá být. Název 11. kapitoly „Komplicové“ také není příliš trefen, francouzskému *Complices*“ by lépe odpovídalo název „Kumpáni“.

Chaotické jsou rovněž poznámky překladatele pod čarou, které tam vůbec nemusí být. Plynulost čtení se tím tříští. Například zkratky ve Francii známé, ale u nás nikoli, lze v zájmu plynulosti textu nahradit obecnějším výrazem. Není kupříkladu nutné pod čarou vysvětlovat, že C.G.T. je největší odborová organizace, to je v kontextu Belmondovy knihy zcela podružná informace, stačí v textu použít místo zkratky výraz „odbory“. Zbytečná je i další poznámka pod čarou, že Deux Magots a Flore byly kavárny – ostatně ony ještě pořád jsou - , slovo kavárny lze vložit přímo do textu. Poznámky jsou poněkud zmatené a nejednotné, v několika málo případech překladatelka pod čarou uvede původní název filmu ve francouzštině (např,

v pozn. překladatele č. 52 francouzský název filmu *Dva muži na Manhattanu*) v 99 procentech dalších případů ale nikoliv.

Další neřestí české verze je psaní velkých písmen na začátku slov, ve kterých se v češtině nepiší, viz již zmíněná „Madeleine neboli Vůle“ (zbytečné velké *V*) či Svobodná Francie (velké *V* a velké *S*), ale také Spojenci (velké *S*), Konzervatoř (velké *K*) a další.

Narativní linii Belmondových vzpomínek, které jsou v originále čtivé a plynou hladce, narušuje nejenom neuvěřitelné množství chyb a nesrovnalostí, ale i svévolné spojování, nebo naopak rozpojování odstavců a vět, a tím i narušování sledu, ne-li smyslu vyprávění. Belmondo je dobrý vypravěč a umí své zážitky z natáčení i odjinud dobře vypointovat. Málakterá vtipná příhoda je však v českém převodu odvyprávěna svižně. Zde pro ilustraci pasáž ze str. 144, kde Belmondo líčí, jak nosil sutanu své filmové postavy i na veřejnosti: „A nestačí mi jen řídit v sutaně: nosím ji také při sportování. Ke smlouvě o ostříhání duší přidávám fotbalovou branku. Díky šíři svého církevního oblečení odrážím lépe nepřátelské míče, což soupeře ze stejného důvodu mate. Moje robinzonády teď opravdu stojí za podívanou.“ Inu, z ostříhání duší těžko nějakou veselou pointu vykresat.

Samostatným tématem by mohl být monotónní výskyt plochých výrazů blbnout a dělat bordel (např. na str. 36, 163, 171, 183), kde Belmondo a jeho přátelé to po natáčení i při něm pěkně roztácejí, vyvádějí skopičiny, dělají srandičky, vtípky, vylomeniny, legrácky, rošťáčiny, šaškárny atd. Čeština je v tomto ohledu hodně bohatá a škoda, že toho překlad nevyužil.

Odborná filmářská terminologie přichází rovněž zkrátka. Např. na str. 195 Jean Becker, režisér filmu *Sympatický dareba*, zvolá v české verzi „Motor!“, francouzsky *Moteur!* – česky samozřejmě *Akce!* Jiný příklad: na str. 148: snímek režiséra Melvilla *Práskač* je označen jako „film typu noir“ [francouzsky *film noir*] správně česky ovšem je, že „*Práskač* je typický film noir“.

Ani terminologie obvyklá ve výstavnictví není překladatelce blízká. Píše, že jistý „Douste Plazy za přispění konzervátora Emmanuela Bréona, autora rozumného katalogu otcova díla, utvořil komisi, pověřenou, aby pomohla vytvořit muzeum, které mu bude dedikováno“. Zde se v jedné větě nahromadilo hned několik faktických chyb. Pan Bréon totiž není konzervátor, nýbrž kurátor, nesestavil rozumný katalog (francouzsky *catalogue raisonné*), nýbrž souborný katalog, a muzeum nebylo Belmondovu otci dedikováno, nýbrž v něm byla jeho díla vystavena.

Další ze závažných vad českého překladu je komolení vlastních jmen. Belmondovy vzpomínky mají bezesporu dokumentární hodnotu, týkají se důležitých událostí, které herec zažil od dětství poznamenaného válkou až po dospělý a zralý věk, kdy se stýkal a spolupracoval s velkými postavami francouzského i světového filmu. Několik příkladů: Belmondův bratr se jmenuje v překladu střídavě Alan a Alain (Alain je správně), slavný módní návrhář Pierre Cardin (psáno s *i*) se zjevuje jako Carden (psáno s *e*, str. 142), herec a režisér Robert Hossein, proslulý u nás hlavně jako hrabě de Peyrac, je Hussein (s *u*, str. 233), někdejší ministr kultury Jack Lang (*g* na konci) je Land (chybně s *d* na konci, str. 234), slavná Jeanne Moreauová (správně s jedním *r*) se objevuje tu i tam jako Morreauová (tedy nesprávně s dvěma *r*). Režisér Henri-Georges Clouzot je na str. 138 jednou Clouzot (na konci s *t*, což je správně), leč o pár řádek dál pouze Clouzo (bez *t*). Na str. 150 je režisér Melville napřed uveden správně, ale jen o kousek níž se z něho stává Maleville (s *a* a zbytečným *e* po *l*).

Další velká hvězda francouzské kinematografie Emmanuelle Riva (psáno s dvěma *m* a dvěma *l*), která hrála mj. hlavní roli ve slavném film *Hirošima, má láska* Alaina Resnais, v překladu dopadla přímo strašlivě. Doplatila nejenom na nepozornost překladatelky při prepisu svého křestního jména, ale také na záludnosti přechylování. Str. 144: (Režisér) „Melville mě doslova uháněl, abych hrál jeho kněze – zloděje s Emanuelou Rivouovou“. Hned dvě chyby v křestním jménu: Emanuele je tu pouze s jedním *m* a jedním *l*. A kdopak asi bude ta Rivouová? Po troše přemýšlení svitne: původně překladatelka zřejmě chtěla vytvořit 7. pád příjmení Riva z nepřechýlené podoby, ale dodatečně se sama (nebo redaktorka knihy) k přechýlení odhodlala, až vzniklo cosi, co má s pravým jménem herečky máloco společného.

Hodně ošklivý kousek provedl český překlad i půvabné představitelce hlavní ženské role v *Muži z Ria*, Françoise Dorléacové. Na jednom místě se z ní stává muž, François Dorléac, byť po několika stranách se opět mění v ženu. Jednoznačně ženské jméno Françoise totiž překladatelka zaměnila za mužské François... Na str. 191 se naopak z proslulého francouzského herce a celoživotního Belmondova kamaráda stává žena, jakási Jean Rochefortová. „Podezírali mě, že jsem milenec Claudie Cardinalové, Françoise Dorléacové, Jeanne Morreauové (žel opět dvě *r*), Jean Rochefortové...“ (tři tečky). V nepřechýlené podobě je to samozřejmě Jean Rochefort (známý z mnoha filmů i u nás) a třemi tečkami na konci Belmondo naznačuje, že ho bulvár podezíral i z homosexuality či bisexuality.

Závěr

Překlad titulu *Mých tisíc životů* skřípe na každé stránce již od úvodní kapitoly. Text se zadržává a v knize lze jen stěží nalézt souvislejší pasáž, kde čtenáře něco nezaráží. Lexikálními a syntaktickými prohřešky, nepochopeními originálu, terminologickými kiksy, zkomoleninami, nesrovnalostmi, kostrbatostmi, nepřesnostmi, stylistickými neobratnostmi, závažnými posuny významu a jinými nevhodnými, ba špatnými překladatelskými řešeními se to v českém vydání Belmondových memoárů jenom hemží. Závěrem bohužel nutno konstatovat, že překladatelka odvedla mizernou práci, odbyta je i redakce knihy. Kdyby byla provedena pečlivěji, mohly se mnohé chyby zachytit a odstranit. Belmondo si tak neprofesionální zacházení se svým textem nezasloužil. Je nejenom vynikající herec, ale i dobrý vypravěč, českému čtenáři však jeho vypravěčský talent zůstal utajen. Slavný herec naopak z překladu vychází jako tlachal, literární nešika a coby autor je českým vydáním vážně poškozen.

Leckdo by se mohl domnívat, že jen díla Marcela Prousta či jiné obtížné texty patří do rukou dobrého překladatele, a že knížku nějakého komedianta, který jen tak povídá, obyčejnou literaturu faktu, zvládne každý. Ukazuje se, jako již mnohokrát, že tomu tak není.

X X X

Knihu *Mých tisíc životů* Jeana-Paula Belmonda (spolupráce na textu Paul Belmondo a Sophie Blandièresová) vydalo nakladatelství Práh, Praha 2017. Z francouzského originálu *Mille vies valent mieux qu'une* přeložila Kateřina Dejmalová, odpovědná redaktorka Anna Novotná. Náklad neuveden.

Alena Lhotová, 3. 5. 2018